

tarih® çevresi

İki Aylık Tarih ve Kültür Dergisi

Prof. Dr. Fikri AKDENİZ'E

ARMAĞAN

ÖZEL SAYISI

OCAK-2023

www.tarihcevresi.com

ISSN: 1303-3876

**Osmanlı Monarşisinin Oluşumu
ve Muhalefet**

**Gelenekten Kanun'a:
İmparatorluğun Trajedisi**

**Araftaki Osmanlı Şehzadeleri,
Asi Mi? Yönetici Mi?**

**Tarihsel Süreçte
Diplomatik Rehinlik**

**Osmanlı Kuruluş Devrinde
Siyasal Evlilikler**

Katkılarından Dolayı İstanbul Büyükşehir Belediyesine Teşekkür Ederiz

İBB
MİRAS

İBB MİRAS'A RESTORASYON ÖDÜLÜ

Moda İskelesi, Maison Française Dergisi tarafından 2022 yılının restorasyon-iç mimari dalında en iyi projesi seçildi.

Dergiden;

Tarihe ışık tutacak bir kaynak mahiyetindeki dergimizin "Ocak Özel Sayısı" nda Prof. Dr. Fikri AKDENİZ'in Atatürk'ün Liderlik Sırları Ve Atatürk'ün Öngörülleri, Dünya İstatistik Tarihine Bakış, Matematik Tarihine Bakış Ve Matematiğin Özellikleri, Takiyuddin Efendi ve Osmanlı Devletindeki İlk Rasathane(Gözlemevi), Ortaçağın En Yetenekli Batılı Matematikçisi Leonardo Fibonacci (1170?-1250) Kimdir?, Büyük Türk Matematikçisi Vidinli Hüseyin Tevfik Paşa (1832-1901), makaleleri ile karşınızdayız.

Tarih Çevresi Dergisi

tarih evresi

Aylık Tarih ve Kültür Dergisi

Prof. Dr.
Fikri AKDENİZ
ARMAĞAN ÖZEL SAYISI

OCAK-2023

Sahibi
MT PROMOSYON MATBAA

Yazı İşleri Müdürü
Ogün Nuri TAŐ

Yayın Yönetmeni
Nesim ŐEKER

Yayın Kurulu
Doç. Dr. Nesim ŐEKER, Doç. Dr. Nurten KILIÇ,
Doç. Dr. Birsen BULMUŐ, Doç. Dr. Umut ÖZGÜR.

İrtibat
Tel: (0312) 256 74 92 - 0505 677 22 35
tarihdergisi@gmail.com

Bu dergi Hacettepe, Boğaziçi, Bilkent, ODTÜ niversitelerinde bulunan Doktorlar,
Doçentler ve Master ğrencileri tarafından iki ayda bir yayımlanır.
Dergiye gönderilen yazılar basılmaz ise istenmesi halinde iade edilir.
Dergide yayınlanan yazıların içeriğinden yazı sahipleri sorumludur.

Basım
MOOMELL REKLAM BASIM YAYIN
Tel: +90 (533) 978 42 84

İÇİNDEKİLER

Özgeçmiş.....	6
Atatürk'ün Liderlik Sırları Ve Atatürk'ün Öngörülleri.....	8
Dünya İstatistik Tarihine Bakış.....	18
Matematik Tarihine Bakış Ve Matematiğin Özellikleri.....	20
Takiyuddin Efendi ve Osmanlı Devletindeki İlk Rasathane(Gözlemevi).....	22
Ortaçağın En Yetenekli Batılı Matematikçisi Leonardo Fibonacci (1170?-1250) Kimdir?.....	25
Büyük Türk Matematikçisi Vidinli Hüseyin Tefvik Paşa (1832-1901).....	28

ÖZGEÇMİŞ

Prof. Dr. Fikri AKDENİZ

*1945 yılında Lüleburgaza 17 km uzaktaki Ertuğrul köyde doğdu. İlköğretim sonrasında Kepirtepe Öğretmen Okulunda beş yıl okuduktan sonra seçilerek gönderildiği Ankara Yüksek Öğretmen Okulu hazırlık lisesinden 1962-1963 döneminde mezun oldu.

*1966-1967 öğretim yılında Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Matematik Bölümünden mezun olarak,

*1967 yılı Haziran ayında aynı bölümde asistan (Araştırma Görevlisi) olarak akademik yaşama atıldı.

*1971’de Fen doktoru unvanını aldı.

*1973-1974 yıllarında 15 ay süre ile Amerika Birleşik Devletleri Kansas State Üniversitesinde doktora sonrası araştırmacı olarak bulundu.

*1975 yılında kısa dönem askerlik görevini yaptı. Ekim 1975 te Matematik İstatistik dalında doçent oldu.

* 1982 yılı Kasım ayında Çukurova Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Matematik Bölümüne Profesör olarak atandı. 1982-2002 yılları arasında öğretim üyeliği ile birlikte Matematik bölüm başkanlığı yaptı.

*Prof. Dr. Fikri Akdeniz ayrıca 1993-1999 döneminde Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlık danışmanlığı görevinde de bulundu.

*Dr. Akdeniz Türk İstatistik Derneği kurucu üyesi (1991-)dir. *Türk Matematik Derneği üyesi (1985-). , Matematikçiler Derneği Üyesi(2002-)dir. *Ayrıca uluslararası düzeyde International Statistical Institute (ISI) (1993-) seçilmiş üyesidir.

*Uluslararası dergilerde yayınlanmış 83 bilimsel araştırma makalesi ve ulusal dergilerdeki 54 makalesi ile toplam 137 yayını, 14 basılmış kitabı bulunan Akdeniz ülkemizde matematiksel istatistik bilim dalında (Ankara Üniv., Çukurova Üniv. ve Çağ Üniv) de 22 yüksek lisans ve 15 doktora öğrencisine tez danışmanlığı yaptı.

*Prof. Dr. Akdeniz’in ilk baskısı 1976 yılında yapılan Olasılık ve İstatistik kitabı 2022 yılında 23. Baskısı ile Ülkemizde çok sayıda Üniversitede ders kitabı olarak okutulmaktadır. Anılan kitap aynı zamanda istatistik araştırması yapanların atıfta bulunduğu bir kitaptır.

*OLASILIK VE İSTATİSTİK Kitabı Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) tarafından 2012 yılında kayda değer eser ödülüne layık görülmüştür. Profesör Akdeniz *1995 yılından başlayarak hemen hemen her yıl TUBİTAK Bilimsel yayınları teşvik ödülü almıştır.

*Prof. Dr. Akdeniz 2002 yılı içinde Çukurova Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesinde kurulan ve 2003-2004 Eğitim Öğretim yılında öğrenci almaya başlayan İstatistik Bölümünün kurulmasına ve geliştirilmesine önderlik yaptı.

*Kurucu bölüm başkanlığının ardından 2003-2005 yılları arasında İstatistik Bölüm Başkanlığında bulundu.

*Şubat 2002- Şubat 2005 yılları arasında Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü görevinde bulundu. Meslek yaşamının 46 cı yılında, 15 yıl 5 ay Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Matematik bölümünde; 21yıl Çukurova Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Matematik Bölümünde; 9 yıl İstatistik bölümünde görev yaptıktan sonra; 3. Kasım 2012 de Çukurova Üniversitesi İstatistik bölümünden emekli oldu.

*Aktif akademik yaşamdan kopmayarak Eylül 2013 ten başlayarak istek üzerine Çağ Üniversitesi Matematik-Bilgisayar bölümünde 6 yıl görev yapmıştır.. 1.Ocak 2014-3.Kasım 2020 yılları arasında Çağ Üniversitesi Rektör Yardımcısı olarak görev yaptı.

2018 yılından başlayarak Çağ Üniversitesi İ.İ.B.F. de 30 Haziran 2022 tarihine kadar görevine devam etti.

*Matematikçiler Derneği (MATDER) tarafından “Ömür Boyu Matematiğe Hizmet Onurluluk Ödülü” 2018 yılı için Prof. Dr. Fikri Akdeniz’e verilmiştir.

* Dörtler Kültür Merkezinin (DKM) “Eğitimden izler” projesi kapsamında düzenlenen etkinlikte 24 Kasım 2019 Öğretmenler gününde Adana’da yılın öğretmeni plaketi Prof. Dr. Fikri Akdeniz’e verildi

*Akademik yaşamla birlikte bazı günler bir sanat evinde yağlı boya resim çalışması yaparak yaşamını sürdürdü.. Bugüne kadar 2 kişisel resim sergisi açtı ve 20 kadar karma sergiye katıldı .

* Üç yıldır Adana’da basılan YENİ ADANA gazetesinde her hafta “BİLİM DÜNYASI” adlı köşe yazısı yazmaktadır.

FİKRİ AKDENİZ'E EMEKLİLİK JESTİ

V

Yeni ADANA Gazetesi

46 yıllık akademik yaşamı onuruna Çukurova Üniversitesi'nde çalıştay ve emeklilik töreni yapılan Yeni Adana Gazetesi yazarlarından Prof. Dr. Fikri Akdeniz'in onu aşkın matematik ve istatistik kitapları ile "Altın Oran" adlı kitabını yayımlayan Akademisyen Yayınevi'nin yayınladığı şiir, gezi notu ve araştırma yazılarının bulunduğu "Yaşamın İzleri", "Olasılıkla Birlikte Geçen Yaşam " adlı iki kitabı da imza gününde yer aldı.Çukurova Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi İstatistik Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Fikri Akdeniz'in kurumsal emekliliği onuruna 2-3 Kasım 2012 tarihinde İ.Akif Kansu konferans salonunda düzenlenen istatistik çalıştayında emeklilik töreni ve kitaplarının imza günü yapıldı. Öğleden sonra ve ertesi gün de istatistik çalıştayını gerçekleştirildi. İstatistik çalıştayının ilk bölümü olarak, Ç.Ü. İstatistik Bölümü'nün katkılarıyla yapılan etkinliğe, Mersin Üniversitesi'nde öğretim üyeliği görevinde de bulunan, CHP Mersin Milletvekili Aytuğ Atıcı, Ç.Ü. Rektör Yardımcısı Seyhan Tükel, Prof. Dr. Fikri Akdeniz'in Çukurova Üniversitesindeki doktora yaptırdığı eski öğrencileri : Ç.Ü. İstatistik Bölüm Başkanı Prof. Dr. Selahattin Kaçıranlar, Ç.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Sadullah Sakallıoğlu, , Doç Dr. Güzin Yüksel (Ç.Ü.İstatistik. Böl.),

Doç Dr. Kamuran Tarım (Ç.Ü. Eğitim Fak.), Doç. Dr. Deniz Ünal (Ç.Ü. İstatistik Böl.), ile Prof. Dr. Fikri Akdeniz'in doktora öğrencileri olarak Adana dışından katılan Marmara Üniversitesi İstatistik Bölüm Başkanı Prof.Dr.Müjgan Tez, Karadeniz Teknik Üniversitesi Matematik Bölüm Başkanı Prof. Dr. İhsan Ünver, Ordu Üniversitesi Matematik Bölüm Başkanı Prof. Dr. Cemil Yapar., Ankara Üniversitesi İstatistik Bölümü Öğretim Üyesi Prof Dr. Fikri Öztürk, Abdullah Gül Üniversitesi Bilişim Fakültesi Dekanı Prof Dr Hamza Erol, Kırıkkale Üniversitesi İstatistik Bölümü Öğretim Üyesi Dr. Funda Erdugan,ın yanı sıra Prof. Dr. Öztaş Ayhan (ODTÜ, İstatistik Böl.), Prof. Dr. Ülkü Gürler (Bilkent Üniv.), Prof. Dr. Soner Gönen (Gazi Üniv. Emekli Öğr. Üyesi), Prof. Dr. Aşır Genç (Selçuk Üniv.), Prof. Dr. Tahir Kaniyev (TOBB Üniv.), Doç. Dr. Mustafa Yavuz Ata (Gazi Üniv.), Doç. Dr. Mine Çağlar (Koç Üniv.), Doç. Dr. Elvan Ceylan (Koç Üniv.), Doç Dr. Ali İhsan Genç (Ç. Ü.), Yrd. Doç. Dr. Rukiye Dağalp (Ankara Üniv. İstatistik Böl.), Yrd. Doç.Dr. Emel Başar (Gazi Üniv. İstatistik Böl.), Dr. Murat Koç, Dr. Hüseyin Güler , Yrd. Doç. Dr. Gülsen Kırıl, Yrd. Doç.Dr. Tayfun Selvi (Adıyaman Üniv.), Yrd. Doç. Dr. Nazif Çalış (Adıyaman Üniv.) ve diğeri etkinliğe katıldılar.

Atatürk'e saygı duruşu ve İstiklâl marşının okunmasının ardından, Ç. Ü. Keman ve Piyano Sanatları Bölümü'nden iki sanatçı tarafından verilen müzik dinletisinden sonra Ç.Ü. T.Dili ve Edebiyatı doktora öğrencisi olup, etkinliğin de sunuculuğunu yapan Bilge Karga tarafından Prof. Dr. Fikri Akdeniz'in özgeçmişı okunup, yaşamı kronolojik bir sıralamayla slayt olarak gösterilirken; Atatürk'ün sevdiği Trakya yöresi şarkı ve türküleri eşliğinde, Prof. Dr. Akdeniz'in "Yaşamın İzleri" adlı şiir kitabından şiirler okundu. Daha sonra söz alan Ordu Üniversitesi Matematik Bölüm Başkanı Prof. Dr. Cemil Yapar., "Emekli olsan da her zaman içimizde olacaksın" diye sözlerine başlayıp, Akdeniz'in emeği geçen 10 kadar doktora öğrencisini konuşmasının sonunda adlarını sayarak yanına alan Prof. Dr. Cemil Yapar; bıraktığın gibi her şeyin devam edeceğini, hiç endişesi olmamasını dile getirerek, Cumhuriyet aydını olarak tanımladığı Akdeniz'e teşekkür etti. Öğrencilik döneminde birlikte okuduklarını, kendisinin daha sonra Trabzon'a gittiğini belirten Yapar; nice insan yetiştiren, kendisine bir hoca olmaktan öte bir abi, arkadaş olan Prof. Dr. Fikri Akdeniz'e bundan sonra ki yaşamında sağlık ve mutluluklar diledi.

Ç.Ü. İstatistik Bölüm Başkanı Prof. Dr. Selahattin Kaçıranlar, Adana dışından gelen değerli dostları, basını ve Ç.Ü. katılımcılarını ve konukları selamlayıp, çalışmaya ve emeklilik törenine hoş geldiniz diyerek, anma törenini hazırlayanlara, destek verenlere teşekkür edip; bugünün kendileri için özel bir gün olduğunu belirtti. "Hocamızı özleyeceğiz. Matematik, istatistik bilimine katkı sağlayan sınırsız insan sevgisiyle dolu olan sayın Akdeniz'in 4 yıl öğrencisi oldum. 10 yıl matematik bölümünde, 14 yıl istatistik bölümünde birlikte çalıştık. Bize her zaman destek veren, insan sevgisini ve bilimsel ve etik kuralları, özgüveni kazanmayı, bizi donatarak, gittiğimiz yerlerde Çukurova Üniversitesi'nin en iyi şekilde temsil etmemizi sağladı. Geldiğimiz noktaya baktığımızda hedeflenen amaçların gerçek olduğunu görüyoruz. Sayın hocama, bundan sonraki emeklilik yaşamında sağlık ve mutluluklar diliyorum" dedi.

Kaçıranlar'ın ardından söz alan, Ç.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Sadullah Sakallıoğlu ise, Ç.Ü. biyoloji, Matematik, Kimya, İstatistik, Eğitim fakültesinden Akdeniz'in öğrencilerini sahneye davet ederek yaptığı konuşmasında, "Sayın Akdeniz'in, İstatistik bölümünün ülkemize kazandırılmasında çok büyük katkıları var, kendilerine teşekkür ediyorum" dedi. Anlattığı bir fıkrayla, emeklilik dilekçesini verirken yatay, dikey geçiş esprileriyle geri almaya çalışan bir öğretim görevlisin o sırada yaşamını yitirerek dikey geçiş yaptığı esprisiyle de konuşmasını renklendirerek salonu güldüren Prof. Dr. Sadullah Sakallıoğlu, değerli dostu Prof. Dr. Fikri Akdeniz'e bundan sonra ki yaşamında mutluluklar diledi.

Ç.Ü. Rektör Yardımcısı Seyhan Tükel, söz aldığı konuşmasında, salondaki konukları selamlayarak; o sırada Ç.Ü. Üniversitesi'ne Kalkınma Bakanı'nın da davetli olduğu bir toplantı nedeniyle, rektörün çok istediği halde bu törene katılmadığını üzülen belirttikten sonra "Ç.Ü. Rektörü Prof. Dr. Mustafa Kibar'ın, matematik ve İstatistik bölümüne olan katkıları nedeniyle benim hocama teşekkür etmemi ve emeklilik yaşamında sağlık ve mutluluk dileklerini iletmemi söyledikten sonra, konuşmasını; "Ben de, 1990'dan itibaren aynı fakültede birlikte olduğumuz hocamın bence dikkat çeken dinginliği, yardımseverliği ve babacanlığı olmuştur." diyerek, sağlık, huzur ve bilimin içinde bir yaşam diledi.

Daha sonra söz alan Prof. Dr. Fikri Akdeniz, konukları selamlayıp, hoş geldin diyerek, başladığı konuşmasında, kendisi için yapılan bu tören nedeniyle Çukurova Üniversitesi İstatistik Bölümü'ne ve tüm emeği geçenlere teşekkür ederken çok duygulandığı görüldü. "Şu anda çok duygulandım, ağlayabilirim" diyen Prof. Dr. Fikri Akdeniz; 45 yıl önce tayinin Adana Karşıyaka Lisesi'ne çıktığını, fakat gelemediğini, daha sonra Ankara'da göreve başladığını belirten Akdeniz; "Bu anlamlı tören için Çukurova Üniversitesi'ne, Fen-Edebiyat Fakültesine, İstatistik Bölümüne, Türkiye'deki birçok üniversite ve fakülte'deki işlerini bırakarak, benimle birlikte olmak için gelen bilim dostlarıma ve sizlere teşekkür ediyorum" dedi.

45 yıllık meslek hayatını hep sevdiğini belirten Akdeniz; öğrenim hayatında yaşanan zorluklara ve özverili olmasına rağmen mesleğinin güzel ve saygınlığını dile getiren Akdeniz; bilim adamı olarak insan sevgisine ve insan saygınlığına gösterilmesi gerek duyarlılığa dikkat çekerek, gençlere bilim insanı yolunda mesajlar verdi. "Altı yıl önce sonsuzluğa uğurladığım annem ile şu anda 87 yaşında olan Kepirtepe Köy Enstitüsü babam ile Ç. Üniversitesi'ndeki arkadaşlarıma; 1982'de Çukurova Üniversitesi'ne gelmemi sağlayan Prof. Dr. Mithat Özsan'a; daha çok çalışmamı sağlayan öğrencilerime ve en büyük teşekkürü eşime ayırıyorum. Kızlarım, torunlarım, damadım ve kitaplarımın basılmasını sağlayan Akademi Yayınevi ile Nobel Yayınları'nın sahibine, Hürriyet Gazetesi'nden Sinan Tanyıldız'a, Yeni Adana Gazetesi sahibi ve başyazarı Çetin Remzi Yüreğir'e, Cumali Karataş'a arkadaşlarıma, öğretim üyelerine, Prof. Dr. Yalçın Kekeç'e, Prof. Dr. Mustafa Kibar'a, Metin Bahçivan'a, Abidin Güneyl'i'ye ve yaşamımda bulunduğunuz için hepimize teşekkür ediyorum." dedi.

Prof. Dr. Fikri Akdeniz'in ardından söz alan Prof. Dr. Yalçın Kekeç, çağdaş bilim insanı olarak, değeri bilinen bir insan olarak Prof. Dr. Fikri Akdeniz'in üniversiteye katkılarda bulunduğundan söz edip, Akdeniz'in emekliliğinde de boş durmayarak, üniversitelere bilimsel katkılar sunacağını belirtti. Daha sonra ise, Prof. Dr. Yalçın Kekeç, üstünde Çukurova Üniversitesi'nin resmi bulunan, özel olarak hazırlanan kupaları Akdeniz'e emeklilik armağanı olarak verdi. Kekeç'in ardından, Prof. Dr. Fikri Akdeniz'in kızı Esin Parlak, babasıyla ilgili duygulu bir konuşma yaptıktan sonra, babasına gönderme yaptığı bir şiirini okuyup, eşi, çocukları anne ve babasıyla sahnede bütünleşti. Emeklilik töreninin sonuna doğru, söz almak isteyen konuşmacılar, Fikri Akdeniz ile ilgili anılarını anlattı. Törene gülümsemeli bir renk katmak isteyen birinin, "hocam sınıfta kızlar hep size hastaydı" diyerek yaptığı espri ise tüm salonun kahkahalara boğulmasına neden oldu. Törenin sonuna doğru, davetliler arasında yer alan Cumali Karataş, söz alarak, sevgili dostu Prof. Dr. Fikri Akdeniz'in Çukurova Üniversitesi'nden yurdun diğer yönlerindeki birçok noktaya kadar ilgi görüp, insan sevgisiyle örtüşen sanatsal ve kültürel derinlikli yazılarının, altında ışığı ilk duyma gibi bir yazarda olması gereken erdemli bir özellik taşıdığını; Atatürkçü bir Cumhuriyet aydını olan Akdeniz'in bundan sonra da bilim ve kültüre katkılar sağlayacağını umduğunu söyledi. Yeni Adana Gazetesi imtiyaz sahibi ve başyazarı Çetin Remzi Yüreğir adına, gazeteye, sanat sayfasına verdiği katkılardan dolayı teşekkür edip; bundan sonraki yaşamında da sağlık ve mutluluklar dileyen Karataş; araştırma yazıları yazan Akdeniz'e, yurt dışına kadar uzanan gezilerinde seyahatleri nedeniyle gezi notları yazmasını önerdiğinde de, güzel ve renkli gezi notlarının da yerini bulduğunu belirtti.

ATATÜRK'ÜN LİDERLİK SIRLARI VE ATATÜRK'ÜN ÖNGÖRÜLERİ

Prof.Dr.Fikri Akdeniz

Yazımızda büyük bir devlet adamı olan Baş Öğretmen Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü iki başlık altında inceleyeceğiz. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, yeni Türk harflerini halka bizzat öğretirken (20 Eylül 1928)

Tarih devlet adamlarına çözmeleri için çeşitli problemler vermiştir ve onlar bu problemleri çözmedeki başarılarına göre tarihte yerlerini almışlardır.

*Atatürk'ün Başarı Sırrı:

Bir Amerikalı kadın gazeteci Atatürk'e:

-İşlerinizde nasıl başarılı oluyorsunuz diye sormuş ve şu cevabı almıştı:

-Ben bir işte nasıl başarılı olacağımı düşünmem. O işe neler engel olur, diye düşünürüm. Engelleri kaldırdım mı, iş kendi kendine yürür.

Neden Mustafa Kemal Atatürk bugün daha çok özleniyor, hakkında daha çok konuşuluyor. Ölümünden 84 yıl sonra bile halkın hayalini süslüyor düşündünüz mü ?

TheObserver (İngiltere): "Çağımızda hiçbir isim Atatürk'ün adı kadar büyük saygı yaratmamıştır."

İngiliz Sunday Times gazetesi (1964): O, benzeri olmayan bir devlet adamıydı. Diktatörlerin tahammül edemediği serbest bir nizamla demokrasilerin başaramadığı ve başaramayacağı işler yapmıştır. Tarihte böyle adamlar devirlerine kendi adlarını vermişlerdir.

I.BÖLÜM

*Atatürk'ün yöneticilik ve Liderlik Sırları:

Liderlik, bir özelliğe çok iyi olmak değil, tüm özelliklerin toplamında çok iyi olmak ve karizmasıyla bu özellikleri kendine özgü bir biçimde bütünleştirmektir.

*Mustafa Kemal Atatürk'ün Liderlik Özelliklerinin bazıları şunlardır:

Açık sözlü olma, adam yetiştirme, bilgi ve deneyim sahibi olma, cesur olma, kendini bilme, karşısındakini dinleme alışkanlığı, soyut düşünebilme yeteneği, gerçekçi olma, güvenilir olma, hedefe yönelik kararlı olma, hesap adamı olma, ikna etme yeteneği, karar verme yeteneği, konuşma ve yazma yeteneği, mütevazı olma, öğrenme azmine sahip olma, öncü olma, prensip sahibi olma, örgütlenme yeteneği, problem çözücü olma, programlı olma, sıra dışı olma, sorumluluk alma alışkanlığı, strateji bilincine sahip olma, olacakları tahmin edebilme, vizyon sahibi olma, yönetme yeteneği, zaman mefhumuna sahip olma, zamanlama yeteneği.

Atatürk'ü çok yakından tanıyan Cumhuriyet döneminin en etkin gazetecilerinden Falih Rıfkı Atay'ın (1894-1971) dile getirdiği gibi: Öyle şartlar içinde Mustafa Kemal'in yaptığını yapabilecek **cesaretle demiyorum**, belki ondan gözü pekler vardı; azminde demiyorum, belki onun kadar azimli olanları vardı; **bilgiyi de demiyorum**, kuşkusuz ondan daha bilgili olanları vardı; fakat kırk yıllık ömrümde onun **liderlik dehasında** hiç kimseyi tanımadım. Atatürk, gerçekçi ve tarihini iyi bilen, hayale kapılmayan hem milletin gücünü bilen, hem de devletin gücünü bilen bir komutandır. Ayrıca düşmanın gücünü, hayalini emelini bilen tarihten örnek alan, tarih bilinci olan bir askerdir. Bunlar olmadan toplumları devletleri yönetmenin kesinlikle mümkün olmadığını gören bir liderdir.

Newsweek dergisi, ABD de Genel Kurmay Başkanlığı yapmış William J. Crowe (1925-2007)'un kendisiyle bir röportaj yapmış, derginin son sayfasında yayınlanmıştı.

Röportajı yapan muhabir ile önce ABD ve dünya konularını tartışıyorlar. Muhabir amirale son bir soru soruyor:

-Sayın amiral sizce yirminci yüzyılın en büyük kahramanı kimdir?

Crowe - Mustafa Kemal Atatürk'tür.

-Onu birinci yapan nedir?

Crowe -Tarihte birçok general elindeki iki imkanla biri başarmış ve meşhur olmuştur, Mustafa Kemal

Atatürk ise;

Elindeki bir ile iki kat iş başarmıştır.

Atatürk'ü bir cümlede bundan daha güzel özetleyen bir cümle olabilir mi?

*VİZYON SAHİBİ ATATÜRK:

ABD Kentucky Üniversitesi'nden Prof. Dr. Arnold Ludvig'in 18 yılda tamamladığı (2002) ?Dağın Kralı: Siyasal Önderliğin Doğası? (Orijinal adı: King of Mountain: The Nature of Political-Leadership) adlı kitabında 20. Yüzyıla damgasını vuran 377 devlet adamını aşağıdaki 11 ölçüte göre değerlendirmiş:

1.Sıfırdan ülke yaratmak, 2.Toprakları genişletmek, 3.İktidarda kalınan süre, 4.Askeri başarı, 5.Toplumsal tasarım gücü, 6.Ekonomik başarı, 7.Devlet adamlığı, 8.İdeoloji ortaya koyma, 9.Ahlaken örnek olma, 10.Siyasal miras, 11.Ülkenin nüfusu.

Hükmedenler örneklemeden n= 377 yönetici, hükmeden tipi olarak 0=Hükümdar; 1=Despot; 2=Vizyon sahibi; 3=Otoriter; 4=Geçici; 5=Demokrat biçiminde sınıflandırılmıştır. Atatürk bu ?Vizyon sahibi? olarak değerlendirildiği bu sıralamada Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938) 31 puanla birinci, Çin'in önderi. Mao Zedung (1893-1976) ve ABD başkanı Franklin Roosevelt (1882-1945) 30 puanla Atatürk'ü izlemişler. (Bu sıralamada İsmet Paşa 146. Sırada yer almıştır.).

İstanbul, Kadıköy'deki Başöğretmen Atatürk Anıtı

TÜRKİYE CUMHURİYETİ KURULMADAN ÖNCE OSMANLI DEVLETİNDEKİ DURUM ve YENİ DÖNEMİN BAŞLANGICI:

Osmanlı devletinde halk eğitimden yoksun bırakılmıştır. Uygarlığın kaldıracı olan çağdaş okul anlayışının Osmanlı sınırlarını aşmakta çok zorlandığı bilinmektedir.Özgür düşüncüyü günah sayabil-

mişler, insan aklının üstünlüğünü öne çıkarmalarına izin vermemişlerdir. Toplumsal alanda kendi geleceğini kendisinin belirlemesi düşüncesine yaklaştırılmamışlardır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulurken yıkık dökük bir toplumsal görüntü vardır. Türkiye Cumhuriyeti bağlamında aydınlanma, aynı zamanda bir uluslaşmadır. Aydınlanmanın önderi olan Atatürk, Anadolu insanının geri kalmışlığının tanısını doğru koymuştur.

Atatürk sadece bir düşün adamı değil, aynı zamanda düşündüklerini hayata geçiren büyük bir devrimci ve büyük bir eylem adamıdır. Nedenleri usun tutsak edilmesinde aramıştır. Atatürk, İnsanlarımızın karanlığın derin kuyusunda tutuldukça geri kaldığının bilincindedir. Bu nedenle Cumhuriyeti kuran ve yaşatacak olanların bilimsel düşünceyi benimsemelerini, usun arkasına takılmalarını istemektedir. Kısaca Türk devrimi aklın üstünlüğünden başka bir şey değildir. Cumhuriyet, bilim ve aklın bileşimi olduğundan, Cumhuriyetin kurucuları, ulusal dirilişin altın anahtarının özgür düşünce ve bilim olduğunu vurgulamışlar, düşünceyi dünya gerçeklerinden başlatmışlar. Türk devrimi dışındaki hiçbir devrim dile ve yazıya dokunmayı aklından geçirmemiştir. Türkiye Cumhuriyetinin çağdaş atılımlar yönergesinde ulus ve ulus bilinci oluşturma girişiminde, kültür öğelerinin değiştirilmesi zorunluydu. Bu açıdan halkın nasıl eğitileceği de devletin önemli ödevlerinden birini oluşturmaktaydı. Halkın eğitilmesi yönünde üç temel öge ortaya konulmuştu. Bunlar:

Yeni rejime uygun vatandaşlar yetiştirmek,

Vatandaşa geniş bir kültür verilmesini sağlamak,

Vatandaşları mesleklerinde ilerletmek ve yeni mesleklere hazırlamaktır.

İşte bu çerçevede, sonradan örgütlenen batılılaşma ilkeleri, yeni Türk kültürünün belirleyicisi oldular.

II.BÖLÜM

*Atatürk'ün Öngörülleri

Atatürk'ün öngörülleri önce sınıflandırmak istiyorum:

- a)Kurtuluş Savaşı ve Milli Mücadele ile ilgili,
- b)Dünya savaşı ve dünya barışı ile ilgili,
- c)Dış politika alanındaki,
- d)İç politika ve siyaset alanındaki,
- e)Sosyal, kültürel, çağdaşlık, bilim ve teknoloji alanındaki,
- f)Ekonomi alanındaki,
- g)Eğitim ve öğretim le ilgili,
- h)Dinsel yaşam ve siyasal islam anlayışı ile ilgili,
- i) Devlet, demokrasi, özgürlük ve bağımsızlıkla ilgili öngörülleri.

Atatürk'ün öngörülleri geçmiş değil; gelecektir.

Şimdi Atatürk'ün öngörülerinden önemli gördüklerimi tarihsel süreç içinde sizlerle paylaşacağım.

*1906.-Vatanın kurtuluşu ile ilgili öngörüsü:

25 yaşında genç bir subay iken Selanik'te güvendiği arkadaşları ile Hakkı Baha Pars'ın evinde yaptıkları toplantıda mevcut diktatörlüğün olduğu ortamda Memlekete yabancı etkisi ve egemenliği kısmen ve fiilen girmiştir. Millet baskıcı ve zorba yönetim altında yok oluyor. Özgürlük olmayan bir memlekette ölüm ve yok olma vardır. Her ilerlemenin ve kurtuluşun anası özgürlüktür. Tarih bugün biz evlatlarına büyük görevler yüklüyor. demiştir.

Özgürlük olmayan bir memlekette ölüm ve yok olma vardır. Bu söz bugün de yarın da geçerlidir.

*1907-Misak-i Milli Sınırları öngörüsü:

Kurtuluş savaşından çok önce 1907 yılında Trakya'da yaptıkları bir toplantıda bugünkü Türkiye haritasının nerede ise (Musul ve Kerkük hariç) aynısını tasarlamıştır.

*1909- I.Dünya savaşında Almanların yenileceğine dair öngörüsü:

Atatürk 1909 da Almanlar için benim görüşüme göre Alman ordusunun durması ile yenilgisi eşdeğer anlamdadır (Paris önlerinde bu olay 5 yıl sonra yaşanmıştır).Alman orduları ve onun yanında savaşanlar yenilecektir, hatta yenilmiştir bile demiştir. Almanların yanında Osmanlı imparatorluğu da yenildi.

*1918, İstanbul. -Düşmanın geldikleri gibi gideceği öngörüsü

Yaveri Cevat Abbas'a hitaben Geldikleri gibi giderler demiştir. Bilindiği gibi işgalciler 1918 in Sonbahar'ında geldiler, 1923 yılı Sonbahar'ında gittiler.

*Kurtuluş Savaşı ile ilgili Öngöruları:

Sivas Kongresi (4-11.Eylül 1919) Mustafa Kemal'in Amasya Genelgesi'ni açıkladıktan sonra bir çağrı üzerine I. Dünya Savaşı'ndan sonra işgale uğrayan Türk topraklarını kurtarmak ve Türk milletin bağımsızlığını sağlamak için çareler aramak amacıyla seçilmiş ulus temsilcilerinin Sivas'ta bir araya gelmesiyle gerçekleşen ulusal kongredir.

Sivas Kongresi sırasında yapılan konuşmalarda kurtuluş yolunun ancak Amerikan mandası yani Amerikan güdümü olduğunu yana yakıla dile getirmelerine Atatürk'ün verdiği yanıt şöyledir:Yabancı bir devletin güdümüne girmeyi istemek insanlık niteliklerinden yoksunluğu, güçsüzlüğü, uyuşukluğu benimsemekten başka bir şey değildir.

*1919.Atatürk, 4 Şubat 1919'da Alemdar Gazetesi muhabiri Refii Cevat Ulunay (1890-1968)'a

verdiği röportajda, İmkânsız gördüğünüz kurtuluş yolları vardır. Bugün, herhangi bir örgütçü, Anadolu'ya geçer de milleti silahlı bir direnişe hazırlarsa, bu ülke kurtarılabilir. demiştir ve bu öngörüsünü kendi elleri ile gerçeğe dönüştürmüştür. Söyleşiyi yapan Refii Cevat: Anlattıkları çok aykırı şeylerdi. Ne kafam almıştı ne mantığım. Daha doğrusu bana deli saçması gelmişti. yorumunu yapmıştır. Oysa bir deli ile değil de bir dahi ile konuştuğunu yıllar sonra anlayacaktır.

Atatürk'ü, arkadaşları şakayla karışık sınava tabi tutarlar: Lütfen cevap verin bakalım, dahi kime derler Atatürk bu soruya hiç yadırgamadan şu cevabı verir: Dahi odur ki, ileride herkesin takdir ve kabul edeceği şeyleri ilk ortaya koyduğu zaman, herkes ona deli der.

*1919- Milletin ilgisizliği ile ilgili öngörüsü:

Baylar! Bir millet varlığı ve hakları için bütün maddi ve düşünce gücüyle ilgili olmazsa, bir millet kendi gücüne dayanarak varlığını ve bağımsızlığını sağlamazsa şunun bunun oyunağı olmaktan kurtulamaz.

*1920. Bağımsız olmayan yargı hakkındaki öngörüsü:

Milletin yargı hakkı, bağımsızlığının temel koşuludur. Yargısı bağımsız olmayan bir milletin devlet halinde varlığı kabul edilemez. Oysa İstanbul'da, toplum nezdinde hiçbir yasal suçlamayla karşı karşıya olmadıkları halde, sanık olmadıkları halde yüzlerce insanın tutuklanmasına devam edilmesi, emperyalist devletlerin görüşlerine karşı çıkmamanın bile suç sayılarak ortaçağ düşmanlık geleneklerine göre saldırıda bulunulması yargı erkinin yok sayıldığını gösterir.

Atatürk'ün Nemrut Mustafa Mahkemeleri için söylediği bu sözler sanki Silivri mahkemeleri için söylenmiş gibi?

*1920. Atatürk, hükümetlerin nasıl olması, halkın hükümetlere nasıl bakması gerektiğini de şöyle dile getiriyor:

Her zaman millet, hükümetin bekçisi olmalıdır. Çünkü hükümetlerin icraatı olumsuz olup da millet itiraz etmez ve o hükümeti düşürmezse, millet bütün kusur ve kabahate katılmış demektir...) Hakikat-en şunun bunun oyunağı olabilen milletler haklarını idrak etmemiş demektir. Ve böyle bir millet de baskı altında bulundurulmaya müstahak olur.

*1921-Yöneticilerin kişisel ihtirasları hakkındaki öngörüsü:

Arkadaşlar, bir toplumda, özellikle bir ülkenin yönetiminden sorumlu olan yöneticiler kişisel ihtiraslarını ve tartışmalarını, ulusal görevin ve vatan hizmetinin gerektirdiği yüce duyguların üzerine çıkarırsa, o ülkede dağılma ve çökme kaçınılmazdır.(TBMM'nin ikinci yılını açış konuşması)

*1922-Avrupa'dan nasihat almakla ilgili öngörüsü

Efendiler! Bir şeyin zararıyla, bir şeyin imhasıyla yükselen şeyler, bittabi (doğal olarak); o şey-

den zarara uğrayanı alçaltır. Hakikaten Avrupa'nın bütün ilerlemesine, yükselmesine ve medenileşmesine karşılık Türkiye tam tersine gerilemiş ve düşüş vadisine yuvarlana durmuştur. ARTIK VAZİYETİ DÜZELTMEK İÇİN MUTLAKA AVRUPA'DAN NASİHAT ALMAK, BÜTÜN İŞLERİ AVRUPA'NIN EMELLERİNE GÖRE YAPMAK, BÜTÜN DERSLERİ AVRUPA'DAN ALMAK GİBİ BİR TAKİM ZİHNİYETLER BELİRDİ. HALBUKİ HANGİ İSTİKLÂL VARDIR Kİ ECNEBİLERİN NASİHATLARIYLA, ECNEBİLERİN PLANLARIYLA YÜKSELEBİLSİN Tarih böyle bir hadiseyi kaydetmemiştir!

*27 Ekim 1922, Bursa-Hiçbir mantıklı kanıtı dayanmayan birtakım geleneklerin, inanışların korunmasında ısrar eden milletlerin ilerlemesi çok güç olur; belki de hiç olmaz. İlerlemede kayıt ve şartları aşamayan milletler hayatı akıllıca ve fiilen göremez. Hayat felsefesini geniş gören milletlerin hakimiyeti ve köleliği altına girmeğe mahkûmdur.

*1923-Hiç kimsenin hükümetin düşündüğü gibi düşünmek zorunda olmadığı konusunda öngörüsü:

Hükümetin düşündüğü gibi düşünmeye hiç kimsenin mecburiyeti yoktur. Gerçek özgürlüğün var olduğu bir ülkede vicdani özgürlük vardır ya da yoktur Vicdani özgürlük olduktan sonra bunu düşünmek doğru değildir. Herkes vicdanın gereğini söyler.

Ömrü son Osmanlı hükümetlerinin zorba baskılarına karşı mücadele ile geçen Atatürk bu sözü boşuna söylememiştir. Sanki günümüze sesleniyor.

*1923-Milletin hakkını bir makama veya bir şahsa devredemeyeceğine dair öngörüsü

Türkiye Büyük Millet Meclisi yalnız ve yalnız milletindir. Milletin seçtiği milletvekillerinden oluşur. Bu meclis yalnız ve yalnız milletin emrine boyun eğmek zorundadır. İsmi ve makamı ne olursa olsun millet bu hakkını bir şahsa ve makama teslim edemez.

Atatürk'ün yaşadığı çağ ve geleceğe ilişkin en büyük öngörüsü, Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir (TBMM).

*1924-Kendilerine bir milletin kaderi emanet edilen adamlar, milletin kuvvet ve kudretini yalnız ve ancak yine milletin çıkarı doğrultusunda kullanmaktan sorumlu oldukları gerçeğini bir an hatırlarından çıkarmamalıdır.

*1928-İslam dünyasına üstünlük kurmak isteyen meclis ve hükümetler hakkındaki öngörülere:

Atatürk'ün Büyük Nutku : Yalnız şu noktaya dikkatinizi çekerim. Bu meclis Türk halkının meclisidir. Bu meclisin niteliği ve etkisi yalnız ve ancak Türk halkının ve yurdunun varlığı ve yazgısını kapsar ve ancak ona etki yapabilir. Meclisimiz kendi kendine bütün Müslümanlık dünyasını kapsayıcı bir güç edinemez baylar!

*1930- Türkiye'yi yönetenlerin nasıl hareket etmeleri gerektiğine dair öngörüsü:

Türkiye Cumhuriyetini yönetenlerin, demokrasi esasından ayrılmamakla beraber ılımlı devletçilik prensibine uygun yürümleri, bugün içinde bulunduğumuz durumlara, şartlara ve zorunluluklara uygun olur.

Bugün kendisine diktatör diyenlere o gün Atatürk'ün verdiği en güzel cevaptır.

*1931-Emperyalistlerin Demokrasi getirme bahaneleri ile ilgili öngörüsü:

İnsanları mutlu edeceğim diye onları birbirine boğazlatmak insanlık dışı ve son derece acı veren bir sistemdir. İnsanları mutlu edecek tek yol, onları birbirine yaklaştırarak, onlara birbirilerini sevdirek, karşılıklı maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamaya yarayan eylem ve enerjidir. Dünya barışı içinde insanlığın gerçek mutluluğu, ancak yüksek ideal yolcularının çoğalması ve başarılı olmasıyla mümkün olur.

Günümüzde AB ve ABD'nin Ortadoğu'ya demokrasi getireceğim, bölgeyi terörden arındıracağım ve insanları mutlu edeceğim bahanesiyle yapılan insanlık dışı olaylara bakmamız yeter.

*27 Eylül 1932-Dünyanın siyasi durumu hakkındaki öngörüsü:

Atatürk'ün büyük bir öngörü yeteneği olduğunu, 1932 yılında Amerika'lı General MacArthur ile yaptığı görüşmede de görüyoruz. 27 Eylül 1932'de Dolmabahçe Sarayı'nda saat 17:00'de gerçekleşen görüşmede MacArthur'a: "Almanlar kendilerini siyasi bir akıma kaptırırlarsa 1940-1946 yılları arasında savaşırlar. Bu savaş çok kanlı olur, ancak Amerika I. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi bu savaşta da tarafsız kalmayacak, Almanya ancak Amerika'nın işe karışmasıyla mağlup edilebilecektir, bu savaşın esas galibi ise Bolşevizm olur" dediğini, Bolşevik Rusya'nın genişlemek için Asya'da ilerleyeceğini belirttiğini, biliyor musunuz?

Almanlar Hitler'in faşist hareketine kendilerini kaptırdılar. II. Dünya Savaşı 1 Eylül 1939'da 1940 yılından 4 ay önce başladı ve 6 yıl sürdü.

Söz konusu tarihi görüşme Atatürk'ün şu sözleriyle sona erer:

Ümit edelim ki, bizler yanılalım ve dünyanın geleceğini ellerinde tutanlar doğru yolda olsunlar.

MacArthur 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Ağustos 1951'de Münih, Almanya'da (Der Kaukaskus) adlı dergide hayranı olduğu Atatürk'ün öngörülerini yayınlamış ve tüm dünyanın Atatürk'ün ileri görüşlülüğünden haberdar olmasını sağlamıştı. (Cumhuriyet Gazetesi- 8 Kasım 1951, Atatürk-Mac Arthur görüşmesi)

***1933-Sovyetler Birliğinin parçalanacağı ile ilgili öngörüsü:
(Dr. Zeki Bey ile konuşma)**

Düşün bir kere, Osmanlı imparatorluğu ne oldu? Avusturya-Macaristan imparatorluğu ne oldu Dünyaı ürküten Almanya'dan bugüne ne kald? Demek hiçbir şey sürgit değildir.

Bugün Sovyetler Birlięi dostumuzdur, komşumuzdur. Bu dostluğa ihtiyacımız vardır. Fakat yarın ne olacağını kimse bugünden kestiremez. SSCB, tıpkı Osmanlı gibi, Avusturya-Macaristan gibi parçalanabilir, ufalanabilir. Bugün elinde sınıksı tuttuğu milletler avuçlarından kaçabilir. Dünya yeni bir dengeye kavuşur. İşte o zaman Türkiye ne yapacağını iyi bilmelidir. Bizim, bu dostumuzun idaresinde, dili bir, inancı bir, özü bir kardeşlerimiz vardır. Onlara sahip çıkmaya hazır olmalıyız. Hazır olmak yalnızca o günü sınıksı beklemek değildir. Hazırlanmak lazımdır. Milletler buna nasıl hazırlanırlar: Manevi köprüleri sağlam tutarak. Dil bir köprüdür, tarih bir köprüdür. Köklerimize inmeli ve olayların böldeğü tarihimiz içinde bütünleşmeliyiz. Onların (Dış Türk'lerin) bize yaklaşmalarını bekleyemeyiz. Bizim onlara yaklaşmamız gereklidir. Durmadan değişen bir dünyada yarının muhtemel dengeleri için hazır olmalıyız.

Yurtta barış, dünyada barışa sarılın. Çünkü 60 yıl sonra Rusya, 60 parça olacak. Bu nesil Bolşevik ihtilalini yaptı. Kan kussa kızılıık yedim der. Oğulları da babalarının istikametinde gider. Ama ondan sonraki nesil Rusya'yı 60 parçaya böler?

*1936-Atatürk insanoğlunun Ay'a 2000 yılından önce gideceğini öngörmüştü (Eskişehir, Tayyare alayında)

Ülkenin geleceği için en büyük güvence, kanatlı gençliktir. Batılı ayaklar bir gün aya iz bırakacaksa bunların arasında Türk'ün ayak izleri de bulunmalıdır. Bunun için şimdiden çalışmalara girişmek, aşamalar kaydetmek gerekir. Geleceğin en etkili aracı da silahı da hiç kuşkunuz olmasın uçaklardır. İnsanoğlu bir gün göklerde uçaksız da yürüyecek, gezegenlere gidecek, belki de aydan bize mesajlar yollayacaktır. Bu mucizenin gerçekleşmesi için 2000 yılını beklemeye gerek kalmayacaktır. Gelişen teknoloji, bize daha şimdiden bunu müjdeliyor. Bize düşen görev bu konuda Batı'dan geri kalmamayı sağlamaktır.?

Bildiğimiz gibi 1969 da ABD uzay aracı Apollo II Ay'a indi. Neil Armstrong Ay'a ilk adımını attı. Atatürk'ün dünyanın gidiş hakkındaki görüşleri insanı ürkütecek kadar doğru çıkmıştır.

Times Gazetesi (İngiltere, 1964)

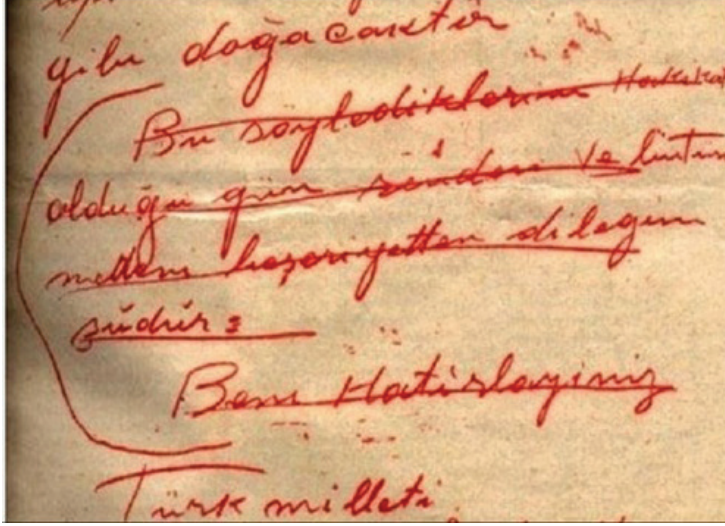
1932-33 yıllarında Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri olan Yusuf Hikmet Bayur'un (1891-1980) anlatımından:

Atatürk, doğrudan milletine hitap ediyor ve geçen 15 yılın muhasebesini yaparken, ilerde yapacaklarının da ipuçlarını veriyordu.

Atatürk 29 Ekim 1933 teki Cumhuriyetin 10. Yıl kutlamaları için konuşmasını hazırlarken el yazısı ile son sayfaya Asla şüphem yoktur ki, Türklüğün unutulmuş büyük medeni vasfı ve kabiliyeti bundan sonraki inkişafı ile atının (geleceğin) yüksek medeniyet ufkundan yeni bir güneş gibi doğacaktır.

Bu söylediklerim hakikat olduğu gün senden ve bütün medeni beşeriyetten dileğim şudur: BENİ HATIRLAYINIZ!

Atatürk bu düşüncesini veda hissi verdiği düşüncesiyle Hikmet Bayur'un isteği üzerine, üstünü çizerek, yaptığı konuşmada kullanmamıştır.

Yaşamak için emperyalist olmak zorunda olan milletlerin olduğu asla unutulmamalıdır. (Özakman, 2009)

Biz bu durumu bilerek onlara karşı kendi kimliğimizi, varlığımızı, toprağımızı, onurumuzu, korumak zorundayız. Bu tarih bilmeden olmuyor.

Yazımızı Büyük Önder'in sözleriyle sonlandıracağım.

Benim naçiz vücudum elbet bir gün toprak olacaktır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebetpayidar kalacaktır.

ÖZLEM VE SAYGIYLA ANIYORUZ.

KAYNAKLAR:

1. Adnan Nur Baykal (2013) Mustafa Kemal Atatürk'ün liderlik sırları (23. Basım) Destek Yayınları
2. Aydın Keleşoğlu (2014) Dünden yarına Atatürk'ün öngörülleri, Bilgi Yayınevi
3. Özakman, Turgut (2009) (Yakın Tarihimiz, konferans) 06.04.2009, Atılım Üniversitesi
4. Özgen Acar (2015) Bellrock(*)-FiveHills(**)! (3) Cumhuriyet Gazetesi (23 Ocak)

DÜNYADA İSTATİSTİK TARİHİNE BAKIŞ

Prof. Dr. Fikri Akdeniz

Yazımızın amacı: Uygarlık tarihi içinde istatistikteki gelişmeleri 18. Yüzyıla kadar sizlerle paylaşmaktır.

İstatistik Sözcüğünün Kökeni: İstatistik sözcüğü İtalyan kökenlidir. İtalyancada devlet işleriyle uğraşan kişi anlamına gelen “statista” ile devlet ve durum anlamına gelen “stato” (Latince de status) sözcüklerinden türetilmiştir. İstatistiğin orijinal anlamı, devlet adamının ilgilendiği durumlarla ilgili toplanan bilgidir. İstatistik bu anlamda 16. yüzyılda İtalya’da kullanıldı. Buradan Fransa, Hollanda ve Almanya’ya geçti.

İstatistiğin Gelişimi: İstatistiksel anlamda en eski yazılı belgeler antik Sümer’den gelmektedir. Bunlar, nüfus, hasat, mal ve sığırların sayısı ile ilgili kayıtlardı. Antik Mısırda bir sonraki yıla sığırların listesi taşınırdı. İnsanların listesi sürekli olarak güncellenerek adam başına vergi istenirdi. Arazi vergisi vardı. Vergi miktarı yalnız toprak parselin planından değil taşkınların düzeyinin verimi etkilemesinden de çıkarılırdı. 50 asır önce eski Mısır’da yaşamış bir kralın mezarındaki şekiller incelendiğinde, savaş esirlerinin, ele geçirilen sığır ve keçilerin sayıları, istatistik kayıtları için örnek verilebilir. Eski Çin’de imparator Büyük Yu (Yu the Great (MÖ 2123-2025)) döneminde hane halkı sayısı, gelir vergisi, ekonomik üretim ile ilgili sayımlar yapılmış ve tablolar verilmişti. Çin düşünürü (filozofu) Chuang Zhou (Tzu) (Zhuangzi) (MÖ 369-286) nun kitabında kaç tane hane halkı kendi evi ve toprağına sahiptir? Bir aile, ne kadar yiyecek stokuna sahiptir? Ne kadar hasta, dul, öksüz, sakat kişi bulunmaktadır? gibi sorulara rastlanmıştır.

İstatistiklere en çok önem verenlerin başında Roma’lılar gelmektedir. Roma’nın altıncı kralı (44 yıl hükmeden), Servius Tullis (M.Ö. D?- Ö: 535) döneminde Roma’nın asker kapasitesini ölçmek amacıyla sayım yapılmıştı. Roma Cumhuriyetinde, vergi alma ve savaşabilecek erkeklerin sayısını belirlemek amacıyla her bir ailenin bireyleri ile birlikte mal ve arazi miktarı beş yılda bir kaydedilirdi. Jül Sezar (MÖ.100-MÖ.44) (Caesar Augustus) sayım işlemini tüm Roma İmparatorluğına genişletmiştir. Askerlik ve vergi almak amacıyla ilk çağlardan başlayarak nüfus, mal ve arazi kayıtları yapılmıştır. Hindistan’da M.Ö. 321-300 aralığında basılmış olan Arthashastra adlı bir kitapta verinin nasıl toplanacağı ve nasıl kaydedileceği ayrıntılı olarak verilmiştir.

Osmanlı Devleti’nde 1389 yılında mal, arazi ve vergi ödemesi gerekenlerin kayıtlarının tutulduğu “Defterhane” adlı kayıt bürosu kurulmuştu. Son üç yılın verim ortalaması kullanılarak vergi tahakkuk ettirilirdi. Bu yaklaşım, Osmanlı devletinde istatistiğin ilk kullanılışı olarak düşünülebilir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde istatistik çalışmaları, başlangıçta devlete belirli hizmetler yapmakla görevli memur ve sipahilere bırakılan gelir kaynaklarının nicelik ve değişmelerini saptamak amacıyla, 30-40 yıl gibi aralıklarla nüfus ve toprak sayımları yapılması şeklinde düşünülmüştür. Askerlik ve vergi alma amaçlı düşünülen ve başarı ile sonuçlandırılan ilk nüfus sayımı 1831 de yapılabilmektedir.

İstatistik, İngiltere’de 1834 yılında İstatistik Derneğinin kurulmasından sonra bir bilim dalı olarak kabul edildi ve insanlarla ilgili olguları uygun bir şekilde göstermek için sayılarla ifade edilebilen genel kurallar olarak düşünüldü. Böylece daha önceleri veri anlamında kullanılan istatistik sözcüğü, veriyi yorumlama ve kaynağı ne olursa olsun veriden sonuç çıkarma anlamını kazanmaya başlamıştır.

İstatistiğin orijini insanlığın başlangıcına kadar dayanmasına karşın büyük öneme sahip bir konu olarak yakın zamanlarda ortaya çıkmıştır. İstatistiğin gelişimi, bir dilin gelişimine benzer. Dil gibi, istatistik te gerekli görüldükçe derece derece geliştirildi. 16. yüzyılda çeşitli Batı Avrupa ülkelerinde yönetimi elinde bulunduranlar kendi halkları ile ilgili bilgi sahibi olmak istediklerinde istatistiğin gelişimi başladı. Olasılık tarihini incelediğimizde şans oyunlarının matematiksel analizi, ilk olarak 16. yüzyılda İtalya’lı matematikçiler tarafından yapılmıştı. Bu konuda ilk belgeler Jerome Cardan (Girolamo Cardano) (1501-1576) a aittir. Yaptığı çalışmalar ölümünden yıllar sonra 1663 de bir araya getirilmiştir. Sonraki yıllarda Galileo (1564-1642) da Cardan gibi zar atılması (üç zar) denemelerinde üst yüzde görülebilecek sayıların toplamının kaç değişik durumu olacağını araştırmıştır.

Fransa’da PASCAL(1623-1662) VE FERMAT (1601-1665): Dönemin kumarbazlarından Chevalier de Mere, Pascal’a kumar oyununda şansını arttırmayla ilgili sorular soruyor. Pascal bu sorular üzerinde 1654 yılı içinde Fermat’la mektuplaşarak yanıt aramıştır. Böylece olasılık kuramı üzerindeki çalışmalar başlatılmış oldu. Christiaan Huygens (1657) konunun bilinen ilk bilimsel uygulamasını sunmuştur.

Bu mektuplar 1819 yılında Pascal’ın çalışmaları içinde yayınlanmıştır. 17. yüzyılda, çağdaş nüfus sayımlarına benzerlik gösteren sayımlar yapılmıştı. Aynı dönemde, İngiliz John Graunt (1620-1697) demografinin (nüfus biliminin) öncüsü olmuş ve ilk hayat tablosunu hazırlamıştı. Hayat sigortası için sigorta şirketleri tarafından ölüm oranı tabloları ve hayat istatistikleri hazırlanmıştı. İstatistik, 17. ve 18. yüzyıllarda üniversitelerde öğretilmeye başlandı. İstatistik, devletlerin coğrafya, ekonomi ve nüfus gibi önemli belirleyici niteliklerinin, aslına uygun olarak sunumunda etkin olarak 18. yüzyılın başlarına kadar kullanılmıştır.

KAYNAKLAR

Akdeniz, F. and Dönmez, D. (1999) The History of Statistics in the Ottoman Empire, CHANCE, 12(3), 37-39.

Anders, Hald (1998) A History of Mathematical Statistics from 1750-1930, New York, John Wiley.
 Todhunter, M.A. (1949) A History of the Mathematical Theory of Probability, Chelsea Publishing Company, New York.

MATEMATİK TARİHİNE BAKIŞ VE MATEMATİĞİN ÖZELLİKLERİ

Prof. Dr. Fikri Akdeniz

Matematik, zihinsel fonksiyonların gelişmesini sağlayan, yaşamı kolaylaştıran simgelerle ifade edilebilen kendine özgü bir dili olan bir bilim dalıdır.

Matematik: Kimse engel olmadan çok çalışıp bağımsız olarak üretebilme özgürlüğünü içinde barındıran bir bilim dalıdır.

Tüm canlı varlıkların en zekisi olan insanın ilkel devirlerde matematiğe ilk olarak sayma ile başladığı sanılmaktadır. Bu düşüncüyü doğrulayan mağara resimlerine rastlandığı bilinmektedir. Yine kalıntılara göre M.Ö. 25000 yıllarında mağara duvarlarında geometrik şekiller yapıldığı anlaşılmaktadır. M.Ö. 10000 yıllarında tarımla uğraşıldığına göre, en azından ürünü için insanların kullandığı bir matematik vardı. Uygarlıkla birlikte matematiğin de geliştiği görülmektedir. Özellikle Mezopotamya, Mısır'ın Nil vadisi, Ege kıyılarımız ve Hindistan'daki ovalık bölgelerde tarihi gelişim içinde matematik de gelişmiştir. Matematiğin ya da herhangi bir bilimin gelişmesini izlerken unutulmaması gereken bir nokta vardır: Tarihin karanlığında gömülü kalmış bir çalışmanın canlı olabileceğidir. Her dönemden, şimdi bizde antika ilgisi uyandıran bir yığın ayrıntılı çalışma kaldığı gösterilebilir. İkel sayma becerisini aşan matematiğin M.Ö. 4000 yıllarına uzanan bir tarihi olduğu görülmektedir.

Matematikçiler sayılar arasındaki ilişkilerde mistik özellikler aramaktadır. Burada doğruyu bulma çabası egemendir. Matematikte her atılım daha önceki birikimin üzerine bir açılım ve genişleme getirmiştir. O halde matematik yaşam kadar eski, yaşamla birlikte gelişen, insanlık tarihi ile paralel bir gelişim gösteren bilim dalıdır. İnsanın insanlaşma sürecinde matematiğin gelişim seyri de izlenebilir. Matematikçilerin gözünde matematiğin üstün değeri işe yaramasında değil kendine özgü mantıksal kesinliği ve estetik yapısındadır.

Aritmetik tarihinde bilgi kaynakları nedir?

Bu sorunun yanıtı olarak:

- a)Mağara ve kaya duvarlarına yazılan yazı, resim ve semboller.
- b)Papirüsler (M.Ö. 3000 yıllarında kullanılmaya başlandı).
- c)Kil tabletler (M.Ö. 2500 yıllarına ait belgeler).

- d) Tahta tabletler (M.Ö. 300 yıllarına ait belgeler).
 e) Deri kağıtlar (M.S. 200 üncü yüzyıla ait özel hazırlanmış deriler).
 f) Anıtlar, anıt kitabeler.

Matematiğin özellikleri:

Matematik kendine özgü yöntemleri olan bir bilim dalıdır. Kendine özgü dili ile bir iletişim aracıdır. Birçok bilim dalının kullandığı bir araçtır. Bir düşünce biçimi ve mantık sistemidir.

Matematikçiler tarafından oynanan bir oyundur. Matematik; dil, din, ırk ve ülke tanımadan uygarlıklarca zenginleştirilerek günümüze taşınan bir evrensel dildir. Yayılma alanına ve derinliğine sınır konamayan bir bilim dalıdır. Matematik bir sanattır. . Matematiğin sanatsal yanının en az uygulama yanı kadar değerli olduğunun ayırımına varan gelişmiş ülkeler, matematiğin iç güzelliği ve insanlığa felsefi katkısı için de çok ciddi destekler sağ-lamaktadırlar.

Matematik, insan aklının yarattığı en büyük ortak değerdir. Evrenselliği onun gücüdür. Kısaca Matematik bir Yaşam biçimidir.

Çağdaş kültürün yaratıcı dilini bilim oluşturmaktadır. Matematik bu dilin alfabesidir. Matematik hakkında hakkıyla yazmak ve konuşmak kolay değildir. Öncelikle matematik için itici gücü olan güzellik; sonra matematiğin amacı olan doğruluk ele alınmalıdır. Matematiğe hak ettiği önemi kazandıran şey ise matematiksel doğruların bize gerçeklik hakkında verdiği bilgilerdir. Matematik bir güzellik duygusunu beraberinde getirir. Matematik soyut ve insan aklıyla yapılan bir şey olduğundan sanatla da çok yakın ilişkisi vardır. Matematiğin kendi iç estetiği bulunur. Matematikçiler estetik nedenlerle matematik yaparlar. Her yaratıcı matematikçi matematiğin estetik deneyimini sezgisel olarak bilir.

Matematiğin Prensi” olarak anılan ünlü Alman Matematikçi Carl Friedrich Gauss (1777-1855) a göre “Matematik bilimlerin sultanıdır.”

Sonuç olarak, Analitik düşünme sistemi bir ülkede ne kadar yerleşirse ve bu sistemle birlikte yetişen bireyler ne kadar çoksa o ülkenin gelişmişlik düzeyinin de o ölçüde arttığı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- B. Russel (1960) The Study of Mathematics in Mysticism and Logic, Sayfa: 55-69.
 David Wells (1995) Matematiğin Gizli Dünyası(Çeviri: Selçuk Alsan (2008) Doruk Yayınları, İstanbul.
 Edward Frenkel (2015) Aşk ve Matematik (Çeviri: Cem Keskin) Paloma Yayınevi
 Ian Stewart (2012) Matematiğin Kısa Tarihi (Çev. Sibel Sevinç, 2016) Alfa Bas. Yay. Dağ.
 Jerry P.King (1992) Matematik Sanatı(Çeviri: Nermin Arık (1997)) TUBİTAK Popüler Bilim Kitapları 49.
 John Allen Paulos (1998) Herkes için Matematik (Çev. Başak Yüksel) Beyaz Yayınları
 Karpinski, L.C. (1925) . The History of Arithmetics, Rand N and Co. , Chicago.
 Marcel Boll (1991) Matematik Tarihi (Çev. Bülent Gözkan) İletişim Yayınları
 Richard Mankiewicz, . (2000) Matematiğin Tarihi (Çev. Gökçen Ezber) Güncel Yay. LTD. Şirk.
 Theoni Pappas (1993) Yaşayan Matematik (Çeviri: Yıldız Silier) Sarmal Yayınevi.

Takiyuddin Efendi ve Osmanlı Devletindeki İlk Rasathane (Gözlemevi)

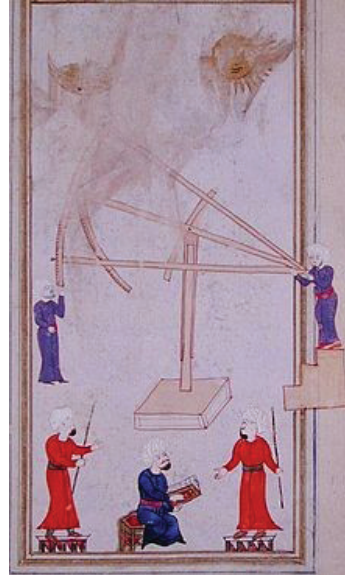
Prof. Dr. Fikri Akdeniz

Takiyuddin Efendi (1526-1585) kimdir?

Gökbilimci, mühendis, matematikçi, mekanik bilimci ve Osmanlı'nın en önemli astronomlarından. Takiyuddin efendi VIII. Yüzyılda Suriye'ye yerleşmiş bir Türk ailesinin oğludur, 14 Haziran 1526 da Şam'da doğmuş, Mısır ve Şam'da yetişmiştir. 1550 yılında ailesiyle birlikte İstanbul'a gelmiştir. Takiyuddin efendi tarihte adı pek bilinmeyen dahilerden biridir. Mekanik saatler, güneş saatleri yapmış ve kaldıraçlar, göller, ırmaklar ve kuyulardan su çekmekte kullanılan çeşitli araç ve gereçleri tasarlamıştır. Takiyuddin, bu gözlemevinde önemli gözlem aleti yapmış ve kullanmıştır. Avrupa sanayi devriminin temeli sayılan Buhar Kazan sistemini Avrupalı bilim insanlarından çok önce geliştiren Takiyuddin efendi Osmanlı Devletinin ilk ve tek Rasathanesini inşa eden mucitti. 16. yüzyılda Osmanlılarda en büyük astronomi bilgini hiç kuşkusuz Takiyuddin efendidir. Özellikle trigonometri alanındaki çalışmaları oldukça önemlidir. Devrini aşan bilimsel çalışmalarla Padişah 3.Murad'ın maddi manevi desteklerini kazanarak 1571 yılında müneccimbaşı (baş astrolog) olarak atanmıştır.

Rasathanede çalışanlar

Rasathanede bir sestant

(Sekstant: Yerküre üzerinde bulunulan yerin enlemini belirlemek amacıyla, bir gök cismiyle ufuk düzlemi arasındaki açısal uzaklığı ölçmekte kullanılan optik seyir cihazı).

İstanbul Rasathanesinin Kuruluşu: Kaynaklara göre gözlemevinin kurulması için hükümetin tahsis ettiği maddi destek o dönemde büyük bir miktardır. Ancak 1259 yılında Tebriz'in 80 km güneyinde batı Moğol imparatorluğunun başkenti Meraga'da Moğol imparatoru Cengiz Han (1162-1227)'in torunu Hülagû Han (1217-1265) tarafından kurulan Meraga rasathanesi ve 1421 yılında Timur İmparatorluğu'nun 4. Sultanı matematikçi ve astronomi bilgini Uluğ Bey (1394-1449) tarafından yaptırılan Semerkand gözlemevinin giderleri göz önüne alındığında oldukça düşüktür. Timur'un torunu Uluğ beyin gözlem işlerinin başına getirdiği kişiler sırasıyla matematikçi ve gök bilimciler Gıyaseddin Cemşid (1380-1429) Kadızade Rumi (1364-1436) ve Ali Kuşçu (1403-1474)'dur.

1571 yılında Osmanlı Sarayı'na müneccimbaşı olarak atanan Takiyüddin'in padişah III. Murad'a,- Fas doğumlu matematikçi ve astronom Nasireddin Tusi'nin yazdığı ünlü eseri- "Zic-i İlhani" de astronomi gözlem ve hesapların eskidiğini belirten raporunu sunmasından sonra kurulmuştur. Rasathanenin yerleşim yeri İstanbul'da, Tophane sirtlarındadır. İstanbul Rasathanesinin yapımına kesin olarak ne zaman başlandığına dair kanıt niteliğinde herhangi bir belge bulunmamasına karşın, rasathanenin aletleri ve yapımı tamamlanmamış olsa bile 1575-1580 yılları arasında gözleme açık olduğu belirlenmiştir. Takiyüddin çalışmalarına önce Galata kulesinde başlamış ve yapımına 1575 yılında başlanan ve 1577'de bir kısmı tamamlanan rasathanede 16 kişilik ekibiyle gözlemlerini ilerletmiştir. Takiyüddin, rasathanede araştırma ve gözlemler için gerekli bütün aletleri yapmış ya da temin etmiş bir de kütüphane oluşturmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Takiyüddin tarafından Tophane'de kurulan İstanbul rasathanesi o yüzyılın en önemli gözlemlerindedir. Rasathanenin yönetimi Takiyüddin efendinin idaresindeydi. Osmanlı İmparatorluğu'na bilimsel astronomi, Fatih Sultan Mehmed'in davetiyle 1450'de İstanbul'a gelen Semerkand doğumlu Ali Kuşçu'yla geldi. Ali Kuşçu, Osmanlılarda ilk matematik ve astronomi hocası ünvanına sahiptir. Aynı dönemde Avrupa bilim insanları başta Polonya doğumlu Nikolas Kopernik (1473-1543) 'in teorisini geliştiren Danimarka'lı gökbilimci Tycho Brahe (1546-1601) olmak üzere daha büyük rasathane peşindedirler.

Rasathanenin yıkılması:Gözlemevinin yıkılma nedeni kesin olarak bilinmese de 1577 yılında İstanbul'da gözlenen kuyruklu yıldızın ve 1578 yılında meydana gelen veba salgınının rol oynadığı, söylenir. İddiaya göre rasathanenin tamamlanmasının üzerinden kısa bir süre geçtikten sonra beliren bir kuyruklu yıldız nedeniyle Sultan III. Murad Takiyüddin'den kehanette bulunmasını istemiş, O da bu yıldızın bir mutluluk ve saadet devrinin habercisi olduğu tahmininde bulunmuştur. Ancak bunun tam aksine o devirde ortaya çıkan bir salgın hastalığın (vebanın) getirdiği felaket nedeniyle gözlemevinin muhaliflerinin sayısında bir hayli artış olmuş. Takiyüddin gözlemlerine bir iki yıl devam edebilmişti. Bazı kaynaklar ise bilime muhalif bir tarikatın yıkım kararının alınmasında etkili olduğunu belirtmektedir.

Takiyüddin Efendinin dönemin Şeyhülislamı ve tutucu tarikat çevreleri ile yıldızı pek de barışmamıştır. Takiyüddin Efendi İstanbul sirtlarına kurduğu devrin en büyük rasathanesinde önemli astronomik

çalışmalar yaptığı sıralarda İstanbul'da büyük bir deprem olur. Bu büyük depremi fırsat bilen Şeyhülislam Kadızade Ahmed Şemsettin (1512-1580) efendi ve bağlı tarikat çevreleri depremden Takiyüddin efendi ve rasathanesini sorumlu tutarlar. Halk arasına yayılan söylentilerde Takiyüddin'in rasathanesinden Cennet Meleklerini dikizlediği ve bu uğursuzluk yüzünden depremler oluştuğu iddia edilir ve halk isyanı çıkartılır. İsyandan çekinen padişah 3.Murad Takiyüddin Rasathanesinin denizden topa tutularak yıkılmasını emreder. Bu emir sonrasında Osmanlıdaki önemli bir bilim girişimi de sonuçsuz kalır. 21 Ocak 1580'de Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa tarafından denizden top ateşiyle yıkıldı. Ancak Takiyüddin ölümüne kadar kendi olanaklarıyla astronomi çalışmalarını sürdürdü

16. Yüzyılda Osmanlı devletinde yaşanan olayı günümüze taşıdığımızda:

Sorun bir kurumda ya da ülkede bilimsel cahillerin çokluğu değil, sorun yeni bilimsel cahillerin oluşmasına göz yumulmasıdır.

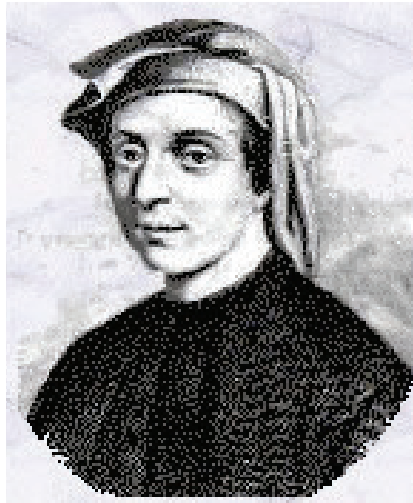
KAYNAKLAR

- 1.İhsanoğlu, Ekmeleddin et al. (1997). Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi (OALT) Cilt.1, say. 199–217 (no. 96). İstanbul.
- 2.Sayı, Aydın (1960), The Observatory in Islam and its place in the General History of the Observatory s. 289 ff
- 3.Unat, Yavuz (2016). "Tâkiyüddîn ve İstanbul Gözlemevi (Rasathanesi)".Türker Ansiklopedisi Cilt 11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- 4.Unat, Yavuz (1999)Osmanlı Astronomisine Gene lBir Bakış l Osmanlı, Cilt 8, Yeni Türkiye Yayınları, Editör: Güler Eren, Ankara , s. 411–420. (Yeni Türkiye, 701 Osmanlı Özel Sayısı III ,Yıl 6, Sayı 33, Mayıs-Haziran 2000, s.674–683
- 5.Urang, Akgül (1997). "Osmanlı'nın Uzaya Bakan Gözü Takiyüddin ve İstanbul Rasathanesi". Bilim ve Teknik (351): 34-40.
- 6.Wikipedi, özgür ansiklopedi

ORTAÇAĞIN EN YETENEKLİ BATILI MATEMATİKÇİSİ LEONARDO FİBONACCİ (1170? – 1250) KİMDİR?

Prof. Dr. Fikri Akdeniz

Orta çağın en yetenekli Batılı matematikçisi olarak kabul edilen İtalyan matematikçi Fibonacci Hint-Arap Sayılarını Avrupa'ya getirmesiyle ve 13. yüzyıl başlarında 1202 de yayınlanan Liber Abaci isimli hesaplama yöntemleri kitabıyla tanınır. Bilindiği gibi Arap rakamlarının (Arap rakamları, kavram olarak günümüzde sayıları göstermek için yaygın olarak kullanılan on adet rakamı (0,1,2,3,4,5,6,7,8,9) ifade eder. Aslında Hint matematikçiler tarafından tanımlanmıştır.) Daha sonra Kuzey Afrikalı Arap matematikçiler tarafından düzenlenmiş ve buradan Orta Çağ'da Avrupa'ya yayılmıştır. Avrupa'ya girmesinden önce, Avrupa'da Roma rakamları kullanılıyordu. Bu rakamlarla dört işlem yapmak, hemen hemen olanaksız olduğu için hesap abaküslerle yapılırdı Liber Abaci Avrupa'ya yepyeni bir hesap yöntemi getiren ve bir bakıma abaküsü ortadan kaldıran bir kitaptır. Bu kitapta 10 lu sayı düzeninde nasıl aritmetik yapılacağı anlatılmıştır. Kitap, İlköğretimde öğrendiğimiz, sayıların toplama, çıkarma, çarpma ve bölme işlemlerine ait kuralları vermiştir.

Leonardo Fibonacci (1170?-1250)

Liber Abaci 13'üncü yüzyıl Avrupa'sında büyük ilgi görür, Kilise'nin yasaklamasına karşın Arap sayıları İtalyan tüccarlar arasında yayılır. Kitap, II. Friedrich (Kutsal Roma imparatoru (1194-1250))'in dikkatini çeker. İmparator bilime düşkündür. Bilim ve sanat insanlarını korur. 1220'de Fibonacci'ye sahip çıkar Palermo'daki kraliyet Sarayında bilimsel çalışma yapmasına destek olur. Leonardo Fibonacci Hint-Arap sayılarını Batı'ya tanıtmakla çok büyük bir katkıda bulundu. Çağımız matematikçileri Fibonacci'nin adını, daha çok, Liber Abaci'de yer alan özel bir problemde ortaya çıkan bir sayı dizisi nedeniyle bilirler. Dolayısıyla Fibonacci'yi anlattığımız bu yazıda Fibonacci sayılarından ya da "Fibonacci dizisi"nden söz edeceğim. Bu de nedenle bu yazının geri kalan kesimini bu diziyi ayracağım. Bu problem, çok iyi bilinen tavşan problemidir.

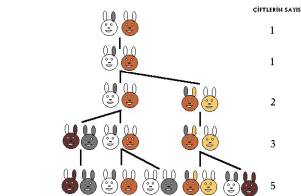
Şimdi kısaca Liber Abaci'de yer alan bu problemi tanıtacağım.

TAVŞAN PROBLEMİ: Orijinal problem 1202 yılında Fibonacci tarafından ideal durumlarda tavşanların ne kadar hızlı yavruladıklarını göstermek amacıyla araştırılmıştır. Kabul edelim ki yeni doğmuş bir çift tavşanın biri erkek biri dişi olsun. Bunları belirlenmiş bir odaya koyalım. Tavşanlar bir aylık olduklarında çiftleşebilecek duruma gelmektedirler. İkinci ayın sonunda dişi tavşanın diğer bir çift tavşan doğurduğunu kabul edelim. Tavşanlarımızın asla ölmediğini ve dişilerin ikinci aydan başlayarak her ay daima bir erkek bir dişi tavşan doğurduğunu kabul edelim. Fibonacci aşağıdaki soruyu sormuştur:

Bir yılın sonunda kapalı odada kaç çift tavşan olacaktır? Bu sorunun yanıtını adım adım vereceğiz:

1. Bir çift tavşanı belli bir odaya koyalım. Birinci ayın sonunda tavşanlar çiftleşti ve birinci ayın sonunda yine bir çift tavşan bulunmaktadır.
2. İkinci ayın sonunda dişi tavşan yeni bir çift (erkek ve dişi) doğurdu, böylece belirli alanda şimdi iki çift tavşan oldu.
3. Üçüncü ayın sonunda orijinal dişi tavşan ikinci bir çift tavşan doğurdu. Böylece kullanılan alanda üç çift tavşan oldu.
4. Dördüncü ayın sonunda orijinal dişi tavşan yeni bir çift tavşan doğurdu, iki ay önce doğan dişi tavşan onun ilk çiftini doğurdu. Böylece odada beş çift tavşan oldu. Bu düşünceler sonraki aylar için de tekrarlanırsa belirli alanda 12. ayın sonunda 144 çift tavşan olacaktır.

Bu durumları aşağıda değişik renklerdeki tavşan çiftlerini sayarak görebiliriz.

Tavşanların Üreme Şeması

Fibonacci, ardışık sayıların aşağıdaki gibi birbirine bölünmesiyle,

1/1	2/1	3/2	5/3	8/5	13/8	21/13	34/21	55/34
1.0	2.0	1.5	1.666	1.600	1.625	1.615385	1.619048	1.617647

aşağıdaki sayı dizisini bulmuştur:

1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, 34, 55, 89, 144, 233, 377, 610, 987 .....

Bu diziye “Fibonacci dizisi” adı verilir. İncelediğimizde n (ay ve yıl) arttıkça değerlerin sabit bir sayıya yaklaştığını görürüz. 1.61803... ile gösterilen bu değere altın oran diyoruz. Altın oran’a ilişkin matematik bilgisinin M.Ö. 3. yüzyılda Euclid’in (M.Ö. 325-265?) “Elementler” isimli 13 kitaptan oluşan çalışmalarından 13 cü kitapta ilk kez ortaya atıldığı düşünülmektedir. (fi=phi) ile gösterilen bu değer Parthenon tapınağının mimarı Büyük Yunan heykeltıraşı Phidas’ın (MÖ 490 - 430) adıyla anılır Bu problem erkek ve kız kardeşlerin çiftleşmesini gerektirmektedir. Bu durum genetik olarak bazı sorunları getirmektedir. Bu sorunu, her bir çiftin dişisi, her hangi bir erkek ile çiftleşerek diğer bir çifti üretirler diyerek ortadan kaldırırız. Gerçek yaşama uymayan diğer bir problem ise, her bir doğumda tam olarak iki tavşan doğması ve birinin erkek, diğerinin dişi olmasıdır.

Doğa neden güzeldir? Doğaya bakarak geliştirdiğimiz matematikte doğayı görebiliriz!

BÜYÜK TÜRK MATEMATİKÇİSİ VIDİNLİ HÜSEYİN TEVFİK PAŞA (1832-1901) Prof. Dr. Fikri Akdeniz

19. Yüzyıl da Osmanlılarda batılılaşma sürecinde görülen bilimsel çalışmalar, Avrupa’da yazılan kitaplardan çeviriler yapmaktan ileri gidememiştir. Böyle bir ortamda Müşir (Mareşal) Vidin’li Hüseyin Tevfik Paşa’nın “LINEAR ALGEBRA” adlı kitabının ilk baskısı 1882 de 69 sayfa, ikinci baskısı 1892 de genişletilmiş ve düzeltilmiş olarak 188 sayfa olarak İstanbul’da basılmıştır. Dönemindeki matematiğin en yeni konularından kuarterniyonları işleyen kitap tamamen orijinal içeriğiyle önemli bir istisna oluşturmaktadır. Bu nedenle H.T. Paşa bütün Osmanlı tarihinde temel bilimler alanında orijinal çalışma yapan ve yayımlayan ilk bilim insanımızdır. Hüseyin Tevfik Paşa, Bulgaristan’ın kuzeybatısında Tuna kıyısında Vidin’e doğmuş, ilk ve ortaokulu burada okumuş, 15-16 yaşlarında İstanbul’da bulunan bir akrabasının yanına gelmiş ve dört yıl Askeri Okulda (Mektebi İdadi) okumuştur. Daha sonra Taşkışla’daki Harbiye okuluna girmiş, burada matematik derslerindeki yeteneğiyle Cambridge Üniversitesi mezunu matematik öğretmeni Tahir Paşa’nın dikkatini çekmiş ve Tahir Paşa kendisine özel dersler vermiştir. Eğitimini bitirdikten sonra Harbiye’ye Cebir hocası olarak atanmış, Tahir Paşa ölünce O’nun matematik dersleri de H.T.Paşa’ya kalmıştır. Burada, Cebir, Yüksek Cebir, Analitik Geometri, Diferensiyel ve İntegral Hesap, Mekanik ve Astronomi dersleri vermiştir. H.T. Paşa 1862 de Kıdemli Yüzbaşı, 1866 da Kurmay Binbaşılığa, 1869 da Kurmay Yarbaylığa terfi etmiştir. 1868 de I-Paris’teki Mekteb-i Osmani’ye müdür yardımcısı olarak gönderilmiş ve aynı zamanda balistik ve tüfek üretimi üzerine incelemelerde bulunmakla görevlendirilmiştir. Bu arada matematik bilgisini geliştirmek için üniversiteye de devam etmiş ve Paris’te kaldığı iki yıl içinde bazı makaleler yayınlamış ve bilimsel toplantılara katılmıştır. H.T. Paşa 1872 de Amerika’daki bazı silah fabrikalarına ısmarlanan tüfeklerin üretimini ve şartnameye uyulup uyulmadığını kontrol etme göreviyle ABD ye gönderilmiştir. 1872 de Albaylığa, 1874’ te Tuğgeneralliğe, 1880 de korgeneralliğe yükseltilmiştir. 1880 yılına kadar ABD de kalmış bu süre içinde matematiğin en yeni alanlarından kuarterniyonlar cebiri üzerinde araştırmalar yaparak “LİNEAR ALGEBRA” adlı İngilizce bir orijinal araştırma kitabı yazmıştır. 1883-1886 yılları arasında Osmanlı Devleti’nin Washington Büyükelçiliği görevini sürdürdü.

Vidinli H. T. Paşa olarak bilinen paşanın bilimsel kimliğini tanıtmayı amaçladığım bu yazıda öncelikle konuyu incelememe neden olan gelişmeleri sunmak istiyorum. 1993 yılı Aralık ayında Çukurova Üniversitesi matematik bölümünde konferanslar vermek üzere konuğumuz olan McGill Üniversitesi (Kanada) öğretim üyesi Prof. Dr. George P. H. Styan ile Çukurova Üniversitesi kütüphanesini gezerken Prof. Dr. Kazım Çeçen tarafından yayına hazırlanmış İstanbul Teknik Üniversitesi Bilim ve

Teknoloji Tarihi Araştırma Merkezi yayını olan “Hüseyin Tevfik Paşa ve Linear Algebra” adlı 1988 baskılı kitap dikkatimizi çekti. Kitabın bir fotokopisini McGill Üniversitesi kütüphanesine koyulmak üzere Profesör Styan yanında götürmüştü. Prof. Styan bu konuda daha geniş duyuru ile daha çok bilgiye sahip olabilmek için benden İstanbul Üniversitesi Kütüphane Müdürlüğünden Paşanın bir fotoğrafını temin etmemi rica etti. Parasını ödeyerek temin ettiğim siyah beyaz resmi kendisine gönderdim. Prof. Styan IMAGE bülteninde editör olarak aşağıdaki gönderdiğim fotoğrafı duyurdu. 1995 yılı Temmuz ayında McGill Üniversitesinde düzenlenen “Dördüncü Uluslararası İSTATİSTİK İÇİN MATRİS YÖNTEMLERİ” adlı bilimsel toplantıya davetli konuşmacı olarak katılmışım. Toplantının bir oturumunda düzenleme kurulu başkanı da olan Profesör Styan, Projeksiyon aleti ile H.T.Paşanın kitapta yer alan fotoğrafını göstererek 1882 de İstanbul’da basılmış “LİNEAR ALGEBRA” adlı kitabın alanında Dünya’da basılmış ilk eser olabileceğine ilişkin bir duyuruda bulunmuştu. Toplantı salonunda konunun uzmanları niteliğindeki 70 bilim insanı içinden aykırı bir görüş çıkmadı. Uluslararası Lineer Cebir Derneğinin yılda dört kez yayınlanan ve George’un editörü olduğu “IMAGE” adlı bilimsel bültenin dış kapağında Paşanın resminin altında görülen “ Bu centilmen kimdir? ve O’nun 1882 de yayınlanmış LINEAR ALGEBRA adlı kitabı, lineer cebir üzerine yazılmış ilk kitap olabilir mi?” sorularını sormuştu. (EK 1 IMAGE sayı:15, sayfa 24, (1995))

Who is this gentleman?

Is his book on Linear Algebra, published in 1882,
the first book ever published on Linear Algebra?

Profesör Styan’a ulaştırılan bilgiler bu kitabın H. T. Paşanın kendisi tarafından Harvard Koleji Kütüphanesi Müdürü Justin Winsor’a 5 Şubat 1885 tarihli mektupla birlikte gönderildiğini ve ciltlenmiş bir kopyasının Harvard Üniversitesi Kütüphanesinde bulunduğunu göstermektedir. H. T. Paşa mektubunda kitabını Harvard Koleji Matematik Bölümü öğretim üyesi Profesör J. M. Peirce (1834-1906)’in arzusu üzerine hediye ettiğini belirtmiştir. Ayrıca Benjamin Peirce (1809-1880) tarafından yazılan “Linear Associative Algebra” adlı bir kitabın 1870 yılında Washington City’de basıldığını, bu kitabın “American Journal of Mathematics” adlı derginin 4. sayısında 97-229 sayfaları arasında 1881 deki yayın esas alınarak 1882 de yeniden basıldığı bilinmektedir.

Görüldüğü gibi H. T. Paşa Osmanlı devletinin olumsuzluklarla dolu bir döneminde 1882 de basılan “Linear Algebra” kitabıyla Dünya’da ilkler arasında yer alan önder araştırmacı olma unvanına sahiptir. Mareşallik rütbesine sahip H. T. Paşanın Eyüp mezarlığında Ferhad Paşa Türbesinden, Feridun Bey türbesine giden Beybaba sokağının sağ yanında yola çok yakın bir yerde mezar taşı bulunmaktadır. Osmanlı dönemi matematikçilerinden Salih Zeki Beyin anılarına dayanarak bilgi sahibi olduğumuz H. T. Paşa ülkemizde bilim tarihi içinde önemli konumda ve unutulmayanlar arasında yer alması gereken büyük bir matematikçidir.

KAYNAK:

Akdeniz, F. (2009) Osmanlı Dönemi Bilim Tarihinden Bir Kesit Hüseyin Tevfik Paşa 1832-1901 Matematik Dünyası.I-II 85-88.

tarih evresi

Aylık Tarih ve Kültür Dergisi

tarih evresi

Ayık Tarih ve Kültür Dergisi